

2. Οι Φιλέλληνες του Βερολίνου ως ιστορικό παράδειγμα

Η συγκλονιστική είδηση ότι οι Έλληνες είχαν εξεγερθεί εναντίον της μακρόχρονης ξένης κυριαρχίας σε λίγες μέρες είχε φθάσει στη Βιέννη, στο Μόναχο, στη Ζυρίχη, στο Παρίσι, στο Λονδίνο, στη Μόσχα και στη Στουτγάρδη και κατόπιν επίσης στη Λειψία και στο Βερολίνο. Σύμφωνα με άλλες αναφορές οι Έλληνες αγωνίζονταν εναντίον ενός καταπιεστικού επί αιώνες δυνάστη ή πολεμούσαν εναντίον της Υψηλής Πύλης υπό την ηγεσία του Αλεξάνδρου Υψηλάντη. Τρεις εβδομάδες μετά τη γενική εξέγερση των Ελλήνων οι Μεγάλες Δυνάμεις της Ιεράς Συμμαχίας στη Διάσκεψη του Λάιμπαχ κατεδίκασαν την επανάσταση ως εξέγερση εναντίον της νόμιμης εξουσίας. Ως τότε στην Πρωσία, όπως και σε άλλα κράτη της Γερμανικής Ομοσπονδίας, διαδίδονταν αντιφατικές σε πολύ μεγάλο βαθμό πληροφορίες από εφημερίδες και ακόμη συχνά αντιφατικές φήμες.

Στις ημέρες αυτές απέτυχε η πρώτη φιλελληνική κίνηση, δηλαδή η πρωτοβουλία φοιτητών του Πανεπιστημίου της Γοτtingης να πείσουν τον καθηγητή Φιλολογίας και Φιλοσοφίας Friedrich Bouterweck (1766-1828) για μια δημόσια εκδήλωση συμπαραστάσης στους Έλληνες. Η λίγο αργότερα δημοσιευθείσα διακήρυξη «Στους Γερμανούς συμπολίτες μου» του Wilhelm Trautgott Krug «δεν μπορώ πλέον να συγκρατήσω τη φωνή του χρέους» βρήκε την κατοπινή της δραστική απήχηση μόνο αφότου ο εκδότης Friedrich Arnold Brockhaus φρόντισε τον Αύγουστο του 1821 να την καταστήσει με προκηρύξεις ευρύτερα γνωστή. Προκηρύξεις που γράφτηκαν για την ίδρυση φιλελληνικών συλλόγων κυκλοφόρησαν με επιτυχία την 1^η Αυγούστου στη Λειψία, την 5^η στο Μόναχο και στη Βρέμη, την 11^η στη Στουτγάρδη – σε πέντε ημέρες ο βιβλιοπώλης Heinrich Erhard μπόρεσε εκεί να πείσει πενήντα πρόσωπα να γίνουν μέλη του συλλόγου. Την ίδια ημέρα ιδρύθηκε σύλλογος στο Βερολίνο. Στις πόλεις αυτές δημιουργήθηκε το βασικό κεφάλαιο για την ίδρυση ενός ταμείου βοήθειας. Η κατοπινή θετική απήχηση αναπτέρωσε τη φαντασία των πρωτεργατών, ώστε να σκεφθούν

ακόμη και την κίνηση για μια εθνικής εμβέλειας συγκέντρωση χρημάτων και τη δημόσια ηθική υποστήριξη των αγωνιζομένων Ελλήνων.

Στο Βερολίνο ο υπουργός Εσωτερικών και Αστυνομίας Friedrich von Schuckman (1755-1834) απαγόρευσε στο περιοδικό Ο κοινωνικός πολίτης να ανατυπώσει τη διακήρυξη του Krug με τον ισχυρισμό ότι έπρεπε να απαγορευθεί η κυκλοφορία της για λόγους εξωτερικής πολιτικής. Εξαιτίας της απαγόρευσης οι κάτοικοι του Βερολίνου πληροφορήθηκαν τα γεγονότα στις 11 Αυγούστου. Ο καθηγητής της Γερμανικής Φιλολογίας και Γεωγράφος J. Zeune (1778-1853) δημοσίευσε τότε μια έκκληση συμπαραστάσης με συνδρομές προς τους Έλληνες. Ο Zeune υπήρξε μέλος του συλλόγου του περίφημου κλασικού γυμνασίου "Graues Kloster". Το 1806 είχε ιδρύσει μια σχολή τυφλών, το 1810 έγινε καθηγητής της Γεωγραφίας στο λίγο πριν ιδρυθέν πανεπιστήμιο της πόλης. Με τη φιλανθρωπική δράση του για τους τυφλούς και την ιδρυθείσα από τον ίδιο «Εταιρεία για τη Γερμανική Γλώσσα» είχε γίνει ευρύτερα γνωστός εκτός του Βερολίνου και της Πρωσίας. Η έκκλησή του για την οικονομική βοήθεια προς τους Έλληνες δημοσιεύθηκε και στις τρεις μεγάλες πολιτικές εφημερίδες που κυκλοφορούσαν και εκτός του Βερολίνου. Την ίδια ημέρα μια από αυτές ανακοίνωνε ότι «Δεκατέσσερις νέοι είχαν αποφασίσει να σπεύσουν σε βοήθεια των ομόθρησκων Ελλήνων». Σε ανατύπωση η έκκληση του Zeune δημοσιεύθηκε σε πολυάριθμες μεγάλες και μικρές εφημερίδες.

Αλλά και εναντίον του Zeune έλαβε τα μέτρα της η εκτελεστική εξουσία. Του απαγόρευσε κατηγορηματικά τις παραβατικές για την αστυνομία «υποκριτικές» απόψεις του και τον ανάγκασε να παραδώσει τα ποσά του εράνου και τον κατάλογο των ονομάτων. Διότι, κατά τον ισχυρισμό της Αστυνομίας, έγκυροι παρατηρητές ήταν πεπεισμένοι ότι η εξέγερση των Ελλήνων είχε πολιτικό υπόβαθρο. Οι Έλληνες και οι υποστηρικτές τους είναι θύματα που χρησιμοποιούνται για αλλότριους σκοπούς. Το Υπουργείο Εξωτερικών εξηγούσε σαφέστερα τη στάση του υποστηρίζοντας ότι «με την προσχηματική, ψευδεπίγραφη επίκληση θρησκευτικών και καθαρά ανθρωπιστικών αισθημάτων στην καρδιά της Γερμανίας δημιουργείται ένα πλέγμα ηθικών και φυσικών δυνάμεων που θα μπορούσε να αποκτήσει μια τέτοια ισχύ και κατεύθυνση, την οποία οι κυβερνήσεις δεν θα είχαν τα μέσα να αντιμετωπίσουν με επιτυχία».

Στη Φρανκφούρτη ο ιερέας και συντάκτης της εφημερίδας

Ο Παρατηρητής Karl Friedrich δημοσίευσε στα φύλλα της 15^{ης} και 25^{ης} Αυγούστου άρθρα με τίτλο: «Μερικά λόγια για τους συμπολίτες μου», όπου –έχοντας πριν υπηρετήσει ως λοχαγός στον πρωσικό στρατό– καλούσε τους συμπατριώτες του «να υποστηρίξουν τους Έλληνες και ενστερνιζόμενοι τις εκκλήσεις του κυρίου Krug να διατηρήσουν τη διάθεση της συμπαράστασης».

Στους πιο γνωστούς τόπους συγκεντρώσεων εθελοντών που ήθελαν να βοηθήσουν στρατιωτικά τους Έλληνες ανήκε, εκτός από το Αμβούργο, τη Λειψία, το Μόναχο, τη Δρέσδη, το Όφενμπαχ, τη Χαϊδελβέργη, και το Βερολίνο. Στο πανεπιστήμιο της πόλης ο εθελοντισμός αυτός προξενούσε τέτοια εντύπωση, ώστε ο Πρώσος διπλωματικός απεσταλμένος στο Ντάρμαρστ να γράφει στον υπουργό του, στις αρχές του Οκτωβρίου του 1821, ότι «νέοι, κυρίως φοιτητές, σε πολύ μεγαλύτερο αριθμό από κάθε άλλη φορά από το Βερολίνο, τη Χάλλη, την Ιένα, το Ερλάγκεν, την Τυβίγγη και τη Βόννη συγκεντρώνονταν στη Φρανκφούρτη και τα περίχωρά της κατά τη διάρκεια των διακοπών σε φιλελληνικές εκδηλώσεις». Η πληροφορία αυτή ανησύχησε τον υπουργό για τον λόγο ότι η κυβέρνηση της Πρωσίας, όπως και εκείνη της Βαυαρίας και της Αυστρίας, είχαν απαγορεύσει κάθε δημόσια εκδήλωση για την Ελλάδα, προσπαθώντας προπάντων να εμποδίσουν την ίδρυση συλλόγων, τη διοργάνωση εράνων και την προσέλκυση εθελοντών για τη συμμετοχή σε πολεμικές επιχειρήσεις. Η επιτυχία της απαγόρευσης προφανώς δεν ήταν μεγάλη. Οι εθελοντές από το Βερολίνο έφθαναν –όχι σπάνια πεζή– περνώντας από τη Χαϊδελβέργη, το Στρασβούργο και τη Βασιλεία ή ακόμη από τη Στουτγάρδη και τη Ζυρίχη, στη Βέρνη. Από εκεί περνώντας από τη Λωζάννη, τη Γενεύη και τη Λυών έφθαναν στη Μασσαλία και από εκεί στο Λιβόρνο και τελικά στην Κέρκυρα ή απευθείας σε ελληνικά λιμάνια των δυτικών παραλίων.

Στην Πρωσία και ιδιαίτερα στο Βερολίνο είχαν επίσης απαγορευτεί έρανοι και για ανθρωπιστικούς σκοπούς. Η εφημερίδα *Mainzer Zeitung* απαγορεύτηκε στις 7 Νοεμβρίου του 1822 εξαιτίας της φιλελληνικής αρθρογραφίας της, για να κυκλοφορήσει κατόπιν αντ' αυτής από το τέλος του ίδιου μήνα μια άλλη *Νέα Εφημερίδα* με άλλο διευθυντή. Αστυνομικές επεμβάσεις και άλλα κρατικά κατασταλτικά μέτρα μπόρεσαν βέβαια να παραμερίσουν από τη δημόσια συζήτηση το ενδιαφέρον για την Ελλάδα, όχι όμως να το εξαλείψουν από την κοινή συνείδηση. Εκτός της Βαυαρίας, της Πρωσίας, της Έσσης και της Αυστρίας κυκλοφο-

ρούσαν εδώ και εκεί προκηρύξεις, ενώ οι πιο ελεύθερες αγγλικές εφημερίδες πληροφορούσαν τους αναγνώστες τους για τα γεγονότα στην Πελοπόννησο. Οι γερμανικές εφημερίδες, όπως η *Allgemeine* του Άουξμπουργκ, έπαιρναν κατόπιν από αυτές και δημοσίευαν με τη δέουσα προσοχή ειδήσεις και ρεπορτάζ. Εξάλλου βιβλία και δοκίμια, τα οποία γράφονταν από αυτόπτες μάρτυρες που επέστρεφαν από την Ελλάδα, διατηρούσαν έντονο το ενδιαφέρον γι' αυτήν.

Αλλά και χωρίς τις φιλελληνικές προκηρύξεις και δραστηριότητες η συμπάθεια για την Ελλάδα δεν μειώθηκε ποτέ σε τέτοιο βαθμό, ώστε να μπορεί να γίνει λόγος για εξασθένησή της ακόμη και στα χρόνια 1824/1825. Γι' αυτό και τα γεγονότα των ετών αυτών, με αναφορά στα οποία γίνεται λόγος για κάποιο «δεύτερο κύμα» του Φιλελληνισμού, δεν αποτέλεσαν κάποια σημαντική τομή στην ιστορία του. Σε διηγήματα και ποιήματα οι Έλληνες εξακολουθούν να είναι παρόντες στην Ευρώπη, στην Πρωσία και στο Βερολίνο. Τα τραγούδια για την Ελλάδα του «Έλληνα» Mueller –του φιλολόγου Wilhelm Mueller από το Ντέσσαου (1794-1827)– έκαναν το αίσθημα της ελευθερίας να συγκινεί τον λαό σε όλη τη Γερμανία. Ο εκδότης, έχοντας πριν πολεμήσει στους απελευθερωτικούς πολέμους, φοιτητής στο Βερολίνο κατόπιν, με τις εμπειρίες του από ένα παρατεταμένο ταξίδι στην Ιταλία, δημοσίευσε *Τα Τραγούδια των Ελλήνων* σε πέντε τεύχη (από το 1821 ως το 1824) και κατόπιν, το 1825, τα *Νέα Ελληνικά Δημοτικά Τραγούδια* σε δυο τόμους. Ακολούθησαν τα *Λυρικά Ταξίδια* και οι *Επιγραμματικοί Περίπατοι* το 1827. Επειδή και αργότερα δεν έλειπε το σχετικό ενδιαφέρον, το 1844 δημοσίευσε το βιβλίο *Η Λυρική Ποίηση των Ελλήνων*. Οι στίχοι του Mueller προκαλούσαν την περιέργεια, διήγειραν τη φαντασία, δημιουργούσαν ελπίδες αλλά και φόβους, ενθουσίαζαν όμως επίσης τους εθελοντές αγωνιστές που αναχωρούσαν για την Ελλάδα. Μετά τον Οκτώβριο του 1821 ο αριθμός τους είχε σημαντικά αυξηθεί. Στους περισσότερους από διακόσιους Γερμανούς εθελοντές το ένα τρίτο περίπου καταγόταν από την Πρωσία.

Για την αγωνιστική πορεία των εθελοντών, τις επιτυχίες των ανομοιόμορφων στρατιωτικών σωμάτων των Ελλήνων και προπάντων τις δυσκολίες του πολέμου εναντίον των Οθωμανών, οι ενδιαφερόμενοι αναγνώστες της εποχής ήθελαν να διαβάζουν κάτι στις εφημερίδες. Και σε αυτές τις εφημερίδες δημοσίευσε μια φλογερή διακήρυξη ο προσωπικός γιατρός του βασιλιά και μέλος του υπουργικού συμβου-

λίου Christoph Wilhelm Hufeland (1762-1836). Το κείμενο ενθουσίασε το κοινό τόσο πολύ, ώστε να μπορεί κάποιος να πει ότι για μια ακόμη φορά μια δημόσια παρέμβαση από μια προσωπικότητα μεγάλου κύρους ενίσχυσε τον ενθουσιασμό της συμπαράστασης προς τους εξεγεργμένους Έλληνες. Σε άρθρο εφημερίδας της 25^{ης} Απριλίου 1826 το κείμενο έχει ως εξής:

«Η δυστυχία του άτυχου ελληνικού λαού πρέπει να συνθλίβει την καρδιά σε κάθε ευαίσθητο άνθρωπο. Τα θύματα του πολέμου και της βάρβαρης αναλγησίας αυξάνονται τώρα με φοβερό τρόπο. Χιλιάδες αθώων γυναικών και παιδιών που εγκαταλείφθηκαν στην πείνα και σε κάθε άλλη δυστυχία απλώνουν το χέρι για βοήθεια. Σε αυτούς τους δυστυχισμένους χριστιανούς συνανθρώπους μας θέλουν, αισθάνονται την ασίγησθη ανάγκη να προσφέρουν βοήθεια και ανακούφιση όσο μπορούν, όλοι όσοι έχουν ανθρώπινη καρδιά. Πιστεύω ότι εκφράζω ένα γενικό αίτημα αν κάνω τώρα την αρχή και πω ότι είμαι πρόθυμος να δεχθώ συνδρομές που θα φροντίσω να δοθούν σε έμπιστα πρόσωπα και να χρησιμοποιηθούν για το καλό των δυστυχισμένων. Και συγχρόνως να παρακαλέσω τους αξιοσέβαστους ιερείς αυτής της πόλης και όλους εκείνους που από τη θέση και το λειτούργημά τους μπορούν, να συμβάλουν με την προσφορά τους στο έργο αυτό της φιλανθρωπίας».

Τα λόγια του διακεκριμένου επιστήμονα και ανωτάτου κρατικού αξιωματούχου με τη σπάνια σαφήνεια, με την οποία υποστηρίζονταν οι εξεγεργμένοι εναντίον του επί αιώνες κυρίαρχου βάρβαρου δυνάστη, αποτελούσαν απροσδόκητη έκπληξη για την κοινή γνώμη του Βερολίνου – για τη μορφή της δημοσίευσης, όπως και την προφανή εντυπωσιακή ανοχή εκ μέρους των κρατικών υπηρεσιών. Ο Hufeland ήταν επίσης πρόεδρος της Ιατρικής-Χειρουργικής Ακαδημίας του Στρατού, καθηγητής της Ειδικής Παθολογίας και Θεραπείας στο πανεπιστήμιο και διευθυντής του Φιλανθρωπικού Ιδρύματος. Είχε ιδρύσει το Πολυκλινικό Ινστιτούτο και συγκέντρωνε τον σεβασμό και την εκτίμηση του ευρύτερου κοινού με την πολύπλευρη φιλανθρωπική δράση του, στην οποία ανήκε ακόμη και η φροντίδα για τη διάδοση του εμβολιασμού κατά της ευλογιάς.

Με τον Hufeland υπέγραψαν το κείμενο και τρεις άλλες επιφανείς προσωπικότητες του Βερολίνου: Οι κληρικοί J.A.W. Neander (1789-

1850) καθηγητής της Θεολογίας, ο οποίος, όπως και ο Hufeland, είχε εκδηλώσει τον ενθουσιασμό του για τους πολέμους υπέρ της ελευθερίας, μέλος της Συνόδου των Επισκόπων και της Ακαδημίας των Επιστημών, ο φίλος του, ιεροκήρυκας των ανακτόρων και του καθεδρικού ναού G.F.A. Strauss (1786-1879), επίσης καθηγητής της Θεολογίας στο πανεπιστήμιο του Βερολίνου και ο G.K.B. Ritschl (1783-1858), το 1821 με διοικητική θέση στην Επισκοπική Σύνοδο της Πομερανίας. Την έκπληξη στο Βερολίνο και την απορία στους αναγνώστες όλων των εφημερίδων, οι οποίες είχαν αναδημοσιεύσει το κείμενο του Hufeland, προκάλεσε όχι τόσο το ότι ο καθηγητής υποστήριζε τους Έλληνες, όσο το γεγονός ότι αυτές οι σημαντικές προσωπικότητες μπορούσαν να εκφράζουν τις απόψεις τους με τέτοια παρρησία.

Η έκπληξη έφθανε έως τα υπουργικά συμβούλια των κυβερνώντων ηγεμόνων. Ο καγκελάριος Μέττερνιχ επέκρινε δριμύτατα την «απροσεξία» των αξιωματούχων της πρωσικής λογοκρισίας με το επιχείρημα ότι η έκκληση του Hufeland θα έδινε στους φιλελεύθερους, δηλαδή την ισχυρότερη μερίδα της αντιπολίτευσης, την ευκαιρία, με το πρόσχημα της φιλανθρωπικής βοήθειας να προκαλέσουν πολιτικού χαρακτήρα συγκεντρώσεις και ταραχές. Από τις μυστικές εκθέσεις των πρακτόρων του ο Μέττερνιχ συμπέρανε ότι τέτοιου είδους δραστηριότητες «θα είχαν εξαιρετικά επιβλαβείς συνέπειες για τη δημόσια τάξη και το πνεύμα της πολιτικής ορθότητας στην Ευρώπη, προπάντων στη Γερμανία, από όπου θα μπορούσε να προέλθει η αφορμή για κάποια δύσκολα αντιμετώπισιμη, με άλλους στόχους διευρυμένη, εκτροπή».

Ο Μέττερνιχ έβλεπε με την ίδια καχυποψία τη φιλανθρωπική έκκληση του Hufeland, όπως και τις πολυάριθμες εκδηλώσεις φιλανθρωπικών συλλόγων που γίνονταν αλλού. Διότι οι εκδηλώσεις αυτές έδειχναν τη δυνατότητα και όχι σπάνια το πνεύμα της λαϊκής εξέγερσης, όπως και την προθυμία να υποστηρίζονται παρόμοιες ενέργειες στη Γερμανική Ομοσπονδία. Ο έμπιστος σύμβουλός του F. Gentz μιλούσε μάλιστα για ένα «σύννεφο που κυφορούσε τον θάνατο», σύννεφο που έβλεπε να έρχεται σε όλη την Ευρώπη, εφόσον η εξέγερση των Ελλήνων ενθάρρυνε όλα τα επαναστατικά στοιχεία. Ο Μέττερνιχ και ο Gentz με το αυτοκρατορικό διάταγμα του Σεπτεμβρίου 1821 καθιστούσαν υπεύθυνες τις δημόσιες αρχές να «μεριμνούν ώστε να μην συμβαίνουν παρόμοια γεγονότα και να μην επιτρέπεται καμιάς μορ-

φής πρωτοβουλία που θα είχε ως σκοπό να υποστηρίξονται οι Έλληνες αντάρτες με χρήματα, όπλα, εθελοντές ή οποιαδήποτε άλλη προσφορά σε εμπόλεμους».

Τι είχε συμβεί στο Βερολίνο; Σε ποια έκταση συνδεόταν η έκκληση του Hufeland για ανθρωπιστική βοήθεια με πολιτικές σκοπιμότητες; Πώς μπορεί να εξηγηθεί η μονόπλευρη πολιτική ερμηνεία του Μέττερνιχ; Ποια γεγονότα στην Ελλάδα συγκινούσαν την κοινή γνώμη στη Γερμανική Ομοσπονδία, στην Πρωσία και ιδιαίτερα στο Βερολίνο την άνοιξη του 1826;

Περίπου έναν χρόνο πριν, οι Έλληνες είχαν υποστεί βαριές ήττες και με την παράδοση του φρουρίου του Ναυαρίνου βαριές απώλειες. Οι Φιλέλληνες σε όλη την Ευρώπη αναζητούσαν απελπισμένα οικονομική βοήθεια και προσπαθούσαν να βρουν πολιτική υποστήριξη. Το αγγλικό δάνειο των δυο εκατομμυρίων λιρών δεν αρκούσε και δεν απέτρεψε την πτώση του Μεσολογγίου. Σε αφηγήσεις της εποχής αναφέρεται πως όλη η Ευρώπη υπέφερε για τους Έλληνες – παντού η τουρκική βαρβαρότητα προκαλούσε τη συμπάθεια γι' αυτούς. Στο τέλος του 1825 μετά τον θάνατο του τσάρου Αλεξάνδρου Α' στη Ρωσία, η Μεγάλη Βρετανία και η Γαλλία αναγνώρισαν διεθνώς την Ελλάδα και η Αυστρία παρά τις πυρετώδεις δραστηριότητες του Μέττερνιχ περιήλθε στην εξωτερική πολιτική σε απομόνωση.

Στην ευρωπαϊκή κοινή γνώμη καθοριστική σημασία είχε το αίσθημα της συγγένειας της χριστιανικής Δύσης με τους Έλληνες ομόθρησκους, όπως και η εξιδανικευτική εικόνα των Ελλήνων αγωνιστών της ελευθερίας ως «απογόνων των αρχαίων ηρώων», όπως συχνά παρουσιάζονται σε προκηρύξεις και δοκίμια. Ως παραδείγματα αναφέρονται εδώ μόνο δυο έργα *Η Νεοελληνική ζωή σε σύγκριση με την Αρχαία Ελληνική* (Bybilatis) και το *Εγχειρίδιο για τους φίλους της ιστορίας των Ελλήνων στην αρχαία και νεότερη εποχή* (Schott, Mebold). Υπό τις συνθήκες αυτές η εφημερίδα *Γενικά Πολιτικά Χρονικά* ρωτούσε τους αναγνώστες της «Ποια λογική μπορούσε να υπάρχει πίσω από την αντίληψη των οπαδών του Μέττερνιχ ότι η κυριαρχία του Σουλτάνου είναι νόμιμη, ενώ αντίθετα οι Έλληνες είναι εκτός νόμου και δικαίου αντάρτες που μολύνθηκαν από Ιακωβίνους και Καρμπονάρους;». Οι αναγνώστες θα έπρεπε φυσικά να αντιδράσουν με την απάντηση: «Καμία λογική».

Η απήχηση αυτή των έργων και αφηγήσεων στο Βερολίνο ήταν

μεγάλη, ακόμη και στα κατώτερα λαϊκά στρώματα τόσο, ώστε να γίνει στόχος και του λαϊκού χιούμορ. Από το Μπρέσλαου ένα παράδειγμα: «Και οι φιλανθρωπικές εκδηλώσεις ακόμη που γίνονται προκαλούν ανία και χασμουρητό – φίλοι μας, κρατήστε λοιπόν την υπομονή σας, πρόκειται για τους Έλληνες». Το αστείο αυτό δεν έχει, ωστόσο, καμία ιδιαίτερη σημασία, όπως έδειξαν οι κατοπινές εξελίξεις στο Βερολίνο και στην Πρωσία. Η έκκληση του Hufeland προκάλεσε σειρά φιλελληνικών εκδηλώσεων με τις σχετικές συζητήσεις που ακολούθησαν. Από την άλλη μεριά η εφημερίδα *Υπερκομματικός Ανταποκριτής* του Αμβούργου μιλούσε για επαπειλούμενες επαναστάσεις και ταραχές. Σε φύλλο της εποχής ανέφερε ότι υπήρχαν πληροφορίες σύμφωνα με τις οποίες οι φιλελληνικοί σύλλογοι συγκέντρωναν εθελοντές με τον σκοπό να διαταράξουν τη δημόσια τάξη και ηρεμία στη Γερμανική Ομοσπονδία και ότι οι εθελοντές αυτοί, όταν έφθασαν στα σύνορα, αναγκάστηκαν να επιστρέψουν στο εσωτερικό, όπου υπήρχε ο κίνδυνος της αναταραχής. Τις πληροφορίες αυτές στήριζε η εφημερίδα, όπως έγραφε, σε ενδείξεις από εκθέσεις του Εφετείου του Μπρέσλαου.

Σε σχετική ερώτηση του Hufeland ο βασιλιάς απάντησε ότι η έκκληση θα έπρεπε να είναι έτσι διατυπωμένη, ώστε να μην αντιμετωπίζει καμία επιφύλαξη πολιτικού χαρακτήρα. Ο υπουργός Εξωτερικών Christian von Bernstoff (1769-1835) εξάλλου είχε δηλώσει ότι επιτρεπόταν να μιλήσει μόνο «για προσφορά βοήθειας σε αθώα θύματα» και όχι για υποστήριξη προς τους Έλληνες. Όταν δημοσιεύθηκε η έκκληση, ο υπουργός οργίσθηκε, θεωρώντας πως είχε εξαπατηθεί. Δήλωσε ότι «το κείμενο δεν ήταν αμερόληπτο», αντιθέτως κατάλληλο να προκαλέσει «εμπάθεια και πολιτική αντιπαράθεση» και, εκτός τούτου, το αίτημα του Hufeland δεν ήταν απολύτως σαφές στο ότι ήθελε να δημιουργήσει ένα φιλανθρωπικό κίνημα. Ωστόσο, μόνο λίγοι πολιτικοί στο Βερολίνο ήταν αντίθετοι στο πνεύμα του κειμένου του Hufeland.

Στις επόμενες μέρες το κείμενο δημοσιεύθηκε όχι μόνο σε όλες τις επαρχίες της Πρωσίας και ανατυπώθηκε σε πολλά άλλα γερμανικά κράτη αλλά και κατά τη διάρκεια των επομένων τεσσάρων μηνών ανατυπωνόταν ακόμη σε πολλές εφημερίδες. Σε μερικές από αυτές η έκκληση συνοδευόταν από την υπόδειξη να ιδρυθούν συντομότατα σύλλογοι που θα συγκέντρωναν την εμπιστοσύνη για τη διαχείριση των χρημάτων των φιλελληνικών εράνων. «Σαν ένα ηλεκτρικό χτύπημα έδρασε στη Γερμανία η έκκληση για τους Έλληνες», γράφει στην

αυτοβιογραφία του ο Hufeland. «Στο καταπιεσμένο επί χρόνια αίσθημα της συμπάθειας έδωσα την ελευθερία να γίνει πράξη», έγραφε επίσης. Μισό εκατομμύριο φράγκα εστάλη από αυτόν στην Ελλάδα. Από μια έκθεση της εποχής, γραμμένη από τον αντικειμενικό παρατηρητή Κ.Α. Varnhagen, φαίνεται πόσες ελπίδες προκάλεσε η έκκληση του Hufeland και σε ποιο βαθμό η κοινή γνώμη της εποχής είδε με πολιτικό μάτι την πρωτοβουλία του.

«Εδώ και πολλά χρόνια» έγραφε ο συγγραφέας και Πρώσος μυστικοσύμβουλος Κ.Α. Varnhagen (1785-1858) «δεν επιτρεπόταν να γίνει τίποτε παρόμοιο [δηλαδή φιλελληνική εκδήλωση], για κάθε φράση που αφορούσε έμπρακτη συμπαράσταση προς τους Έλληνες, ίσχυε αυστηρός έλεγχος. Ξαφνικά δημοσιεύεται αυτή η έκκληση, η οποία δεν θα μπορούσε να επιχειρηθεί ούτε καν να τυπωθεί και ασφαλώς δεν θα προερχόταν από ένα τόσο υψηλά ιστάμενο πρόσωπο χωρίς τη συγκεκριμένη ανοχή του βασιλιά. Πόσο μεγάλη ήταν αυτή η αλλαγή! Ποια νέα αρχή σε όλη την πολιτική μας ζωή δεν συμβολίζει το σημάδι αυτό!».

Μια τέτοια ερμηνεία φαίνεται αρχικά να εξηγεί τη συμπεριφορά της δημοτικής αρχής του Βερολίνου με την ανακοίνωσή της ότι στο ταμείο της θα δεχόταν και συνδρομές για τους Έλληνες. Στα κρατικά αρχεία του Υπουργείου Δικαιοσύνης, σε αναφορές που αφορούν «Συλλόγους για συγκέντρωση μικρού ύψους συνδρομών υπέρ των απόρων Ελλήνων», υπάρχουν πληροφορίες για παρόμοιες συνδρομές και σε άλλες επαρχίες του κράτους, όπως και για τη συμμετοχή κρατικών υπαλλήλων. Σε αντίθεση με όλα αυτά, ο υπουργός Εξωτερικών Bernstorf διαμαρτυρόταν σε έντονο ύφος, με τον ισχυρισμό ότι «με το πρόσχημα της αναφοράς στη θρησκεία και της ανθρωπιστικής βοήθειας καλύπτονταν πολιτικές σκοπιμότητες». Ο υπουργός πίστευε, όπως και ο Μέττερνιχ, ότι οι συνδρομές θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για πολιτικούς σκοπούς, τη δημιουργία ανταραχής στο ίδιο το κράτος.

Η διαχείριση των χρημάτων από τον Φιλελληνικό Σύλλογο του Παρισιού και οι δραστηριότητες του ευφυούς Ελβετού τραπεζίτη Εϋνάρδου έκαναν την υπόθεση αυτή να φαίνεται πιθανή. Το Παρίσι χρησιμοποιούσε τα χρήματα αυτά για τον εξοπλισμό των αγωνιστών. Για τα πραγματικά-πολιτικά κίνητρα του Εϋνάρδου ένα λαϊκό τραγούδι της εποχής έλεγε:

Ο κύριος Εϋνάρδος είναι ένας ελεύθερος άνθρωπος,
πραγματικός δημοκράτης.

Ο μέγιστος εχθρός του είναι ο τύραννος,
για τους ελεύθερους ανθρώπους ο ίδιος Σπαρτιάτης.
Χρήματα και χρόνο ξέρει να βρίσκει πάντοτε
για όσους υποφέρουν.

Ο κύριος Εϋνάρδος είναι ένας έξυπνος άνθρωπος
που επιλέγει άριστα μέσα
τη δουλειά του κάνει πολύ προσεκτικά
με τρόπους που επιτρέπονται.
Σε όσους υποφέρουν ξέρει παρηγοριά να δίνει
και βοήθεια συμπόνοιας.
Η Ελλάδα θέλει ελεύθερη να γίνει κάποια μέρα.

Η έκκληση του Hufeland είχε αναμφισβήτητα ανθρωπιστικό σκοπό, δεν μπορεί όμως να συγκριθεί με την προ πενταετίας επιχειρηθείσα συγκέντρωση χρημάτων από τον J.A. Zeune για τους Έλληνες αγωνιστές. Η πολιτική σκοπιμότητα της έκκλησης του Hufeland διαφαίνεται στις εξωτερικές συνθήκες της ευρείας κυκλοφορίας της με τη δημοσίευση στον ημερήσιο Τύπο. Και ένα άλλο στοιχείο έχει επίσης ιδιαίτερη σημασία, δηλαδή η κυκλοφορούσα ευρέως στην κοινή γνώμη του Βερολίνου εντύπωση ότι ο βασιλιάς συνειδητά έδειξε ανοχή απέναντι στις φιλελληνικές δραστηριότητες. Πώς αλλιώς θα μπορούσε να εξηγηθεί ότι:

- Από το Βερολίνο και τις πρωσικές επαρχίες προέρχονταν τόσο πολλοί εθελοντές για την Ελλάδα.
- Φιλελληνικά ποιήματα, δοκίμια, προκηρύξεις και τραγούδια κάθε άλλο παρά συστηματικά απαγορεύονταν, αλλά συχνά ανεμπόδιστα διαδίδονταν.
- Μεταξύ εκείνων που έδιναν χρήματα για την Ελλάδα ήταν προφανώς και πρόσωπα των ανακτόρων και συγγενείς της βασιλικής οικογένειας, διότι μόνο από αυτά ήταν δυνατόν να προέρχονται ποσά από δέκα έως διακόσια φράγκα.

Ακριβή στοιχεία λείπουν έως σήμερα, υποθέσεις του είδους αυτού διετύπωσε πρώτος ο F. Gentz. Ο βασιλιάς Φρειδερίκος Γουλιέλμος Γ' είναι πιθανό ότι έδωσε ένα μεγάλο ποσό (αναφέρεται στο βιβλίο του

Saphir *Griechisches Feuer* (Ελληνική φωτιά) (1826). Στο σημείο αυτό φαίνονται πάλι οι δυσκολίες να ερευνηθούν με ακρίβεια πληροφορίες στατιστικού-προσωπικού χαρακτήρα. Ακριβέστερα: Αν όχι απολύτως, οπωσδήποτε όμως σε κάποιο ικανοποιητικό βαθμό είναι δυνατόν, εκτός από τη δημοσιογραφία, να διαπιστωθεί και στο κοινωνικό και στρατιωτικό επίπεδο η απήχηση που βρήκε το φιλελληνικό κίνημα.

«Με τις συνδρομές μας πληρώνουμε όχι και πολύ ακριβά το μερίδιο του χρέους μας απέναντι σε μια πνευματικού-ηθικού χαρακτήρα υπόθεση που αφορά όλους μας», έγραφε ο Varnagen, ενώ ο Ernst Moritz Arnd διαπίστωνε (το 1831) ότι η συμπαράσταση των Γερμανών προς τους Έλληνες οφειλόταν στον χαρακτήρα τους, «εφόσον ό,τι πιο ελεύθερο και υψηλό συνοδεύει το γενναίο φρόνημα, πάντοτε συγκινούσε τον λαό μας».

Ο Wilhelm von Humboldt σε επιστολή του προς τον φιλόλογο και κατοπινό πρόεδρο της Βαυαρικής Ακαδημίας Επιστημών Friedrich Thiersch (1784-1860) επαινούσε τον τρόπο με τον οποίο οι Έλληνες δημιουργούσαν την «πολιτική αναγέννησή» τους, εκθειάζε τις πνευματικές ικανότητες του έθνους, στις οποίες πάρα πολλά προέρχονταν από τους προγόνους, εξέφραζε όμως και την αμφιβολία αν «οι σύγχρονοι Έλληνες θα μπορούσαν να φθάσουν στον υψηλό βαθμό κατανόησης που απαιτεί η κλασική λογοτεχνία».

Σημαντική απήχηση βρήκαν στο Βερολίνο η τραγουδίστρια Henriete Sontag von Lauenstein και η ποιήτρια Amalie von Helvig. Κυρίες αριστοκρατικής καταγωγής υποστήριζαν βέβαια συχνά σε κατ' οίκον συγκεντρώσεις εράνους για τους Έλληνες. Στην περίπτωση αυτή όμως πρόκειται για τη γνωστή στις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες τραγουδίστρια και τη σύζυγο ενός Πρώσου διπλωμάτη που δήλωναν δημόσια τα φιλελληνικά τους αισθήματα και με την κοινωνική της θέση η μια, τη φήμη του μουσικού της ταλέντου η άλλη, έβρισκαν πολύ μεγαλύτερη απήχηση. Η Henriete Sontag από το 1824 τραγουδούσε στο θέατρο της πόλης και μάγευε τους Βερολινέζους. Στη συναυλία που έγινε με τη φροντίδα του βιβλιοπώλη Georg Reimer (1776-1842) ενθουσίασε τους ακροατές με τα νεοελληνικά τραγούδια που τραγούδησε. Η Amalie von Helvig (1776-1831) έμαθε Ελληνικά στη Βαϊμάρη και γνώρισε τη δομή του έξοχου δακτυλικού εξαμέτρου από τον Γκαίτε. Από το 1815 ζούσε με τον σύζυγό της, πρώην αξιωματικό του σουηδικού στρατού, Karl Gottfried von Helvig στο Βερολίνο. Το καλύτερο ποίημά της

ήταν «Οι Αδελφές από τη Λέσβο». Δημοσιεύθηκε στο *Ημερολόγιο των Μουσών* του έτους 1800 από τον Schiller. Το περίφημο φιλελληνικό ποίημα «Αφιέρωμα στην Ελλάδα» δημοσίευσε σε μια μικρή συλλογή το 1826, τα έσοδα από την πώληση της οποίας χρησιμοποιήθηκαν για τις χήρες και τα ορφανά στην Ελλάδα. Στο ποίημα αυτό των 11 στροφών γράφονταν μεταξύ άλλων και τα εξής:

«Ελλάδα, βοήθεια τώρα χρειάζεσαι εσύ,
σαν αιματοβαμμένη τίγρης λεία,
φοβισμένη, γύρω σου όλοι-
αδύναμοι, λυπούνται, μα διστάζουν[...]

Βασιλιάς αν ήμουν με στρατό και στόλο,
θα ερχόμουν προστάτης σου εγώ
στον αγώνα του θανάτου».

Πολλά από τα ποιήματα που απαγγέλλονταν τότε, θα μείνουν άγνωστα, άλλα βρίσκονται σε συλλογές της εποχής. Τα έργα συγγραφέων, όπως ο Schilling, K.L. Blum, K. Streckfuss –ήταν ανώτερος κυβερνητικός υπάλληλος–, L. Rellstab, F. Kruse, δεν έφταναν στο ύψος της λυρικής ποίησης του «Έλληνα» Muller, ο οποίος έδωσε ερεθίσματα στον Schubert για τις συνθέσεις τραγουδιών και ενέπνευσε τον Heine. Οι ποιητικές δημιουργίες των Βερολινέζων είχαν περίπου την αξία της «καθημερινής» λυρικής ποίησης και όχι άδικα έμειναν στο περιθώριο.

Μια συλλογή από πεζογραφήματα και ποιήματα που γράφονταν στο Βερολίνο εκδόθηκε το 1826 με τον τίτλο *Ελληνική Φωτιά στην Εστία ευγενών Γυναικών*. Απευθυνόταν στους κυβερνώντες ευγενείς και σπάνια στο ευρύ κοινό. Τους καλούσαν ως επί το πλείστον εξίσου ανοιχτά, όπως και η Amalie von Helvig, σε έμπρακτη συμπαράσταση προς τους Έλληνες, αλλά όχι με τη δύναμη του ταλέντου της ποιήτριας. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το ποίημα «Το μεταθανάτιο δείπνο στη Χίο» του H. Stieglitz (1832).

Φιλελληνικά έργα έγραψαν στην ίδια εποχή και λόγιοι-επιστήμονες. Ο F.K. Kruse (1790-1866), καθηγητής της Γεωγραφίας και Ιστορίας στη Χάλλη, δημοσίευσε το 1827 στο Βερολίνο το δοκίμιο *Προβλήματα σχετικά με τις ιδιαίτερης σημασίας συνθήκες ζωής στην κλασική αρχαιότητα και στη σημερινή Ελλάδα*. Τον ίδιο χρόνο άρχισε η έκδοση